

מכון נסיעה – מוסף לראש השנה, התשס"ח/2007 שמיטה: שנה בלי נותנים או מקבלים

שני טעמים

למצוות השמיטה שני טעמים: טעם חברתי וטעם דתי, בסדר זה דווקא. שמיטה היא קודם כל הסדר חברתי-סוציאלי, שנועד לפתור את בעיות היסוד הסוציאליות של החברה היהודית ואף האוניברסאלית, באמצעות ביטול, ולו לשנה, של הקניין הפרטי ברמה הלאומית. הטעם השני לשמיטה הוא טעם "דתי": "שבת הארץ" מוגדרת... כ"שבת לה": אין הצדקה ולא יהיה תוקף לתביעה זו של ביטול הקניין הפרטי בשנה זו, אלא בנימוק "כי לי הארץ" (ויקרא כה: כג) לאמור, האדמה איננה שלנו אלא של ה', ובשנה השביעית אנו מחזירים את הבעלות עליה למי שהארץ שלו...

לפני חמישים שנה הצטיינה מדינת ישראל בהיעדר פערים כלכליים בתוכה. אבל כיום, עברנו לצד ההפוך, ואנו צועדים בראש המדינות בעלות הפערים החברתיים-כלכליים. אולי התקדמנו במשך השנים בשכלול הטכניקות של פתרונות השמיטה, אבל התרחקנו מאוד מכוונת התורה המקורית במצווה חשובה ויקרה זו.

היסודות הרעיוניים של מחלוקת השמיטה,
ד"ר אמנון שפירא

ללמוד לוותר

ההדגשה כאן ברורה – הסיוע לזולת. ולא רק כגמילות חסד, אדם אחד ההולך לקראת חברו. אלא במישור כלל-חברתי, בכך שנוצר מצב של שוויון. אין נותן, אין מקבל, אין עשיר ואין עני. הקרקע כולה, הפירות כולם הפקר. עובד ומעביד כולם מנותקים – ואכלו אביוני עמך... התקון החברתי, החתירה לשוויון מתקשרת לשמיטת כספים, בפרשת ראה, כאילו חוזרים לנקודת המוצא וכולם מתחילים מחדש.

יסודותיה הרעיוניים של השמיטה, הרב אהרן ליכטנשטיין

שמיטה וראש השנה: שתי שבתות

כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם, וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר פְּרִמֶךָ, וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאֹתֶיהָ. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שִׁבְתָּ שַׁבְתּוֹן יְהִיֶה לָאָרֶץ, שִׁבְתָּ לָהּ: שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַח וְכֶרְמֶךָ לֹא תִזְמַר.

– ויקרא כה: ב-ד

בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ יְהִיֶה לָכֶם שַׁבְתּוֹן, זְכָרוֹן תְּרוּעָה, מִקְרָא קֹדֶשׁ. כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ.

– ויקרא כג: כד-כה

יום של אחדות

יום תרועה יהיה לכם, (במדבר כט: א) – שומה עליכם להיות באהבה ורעות. תרועה, מלשון "רעות". יום תרועה יהיה לכם: יום של אחדות ושל אהבה.

– קרבן העני,
רבי יעקב יצחק מלובלין

איזהו גיבור?

"גיבורי כוח עושי דברו" – במה הכתוב מדבר? אמר ר' יצחק: בשומרי שביעית הכתוב מדבר. בנוהג שבעולם, אדם עושה מצווה ליום אחד, לשבת אחת, לחודש אחד, שמא לשאר ימות השנה? וזה רואה שדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים, והסיגים מפורצים, ורואה פרותיו נאכלים, ונותן ארנונה ושותק – יש לך גיבור גדול מזה?

– ויקרא רבא א: א

מעגלי נתינה

נתינה מעגלית שונה מנתינה הדדית בכמה דרכים. ראשית, כשמתנה נעה במעגל, אף אחד לא מקבל אותה מאותו האדם שלו נתן אותה... כשאני נותן למישהו שממנו אני לא מקבל (אם כי אני מקבל ממקום אחר), המתנה כאילו נעלמת מעבר לפינה לפני שהיא חוזרת אליי. אני צריך לתת בצורה עיוורת. ואני גם ארגיש סוג של הכרת תודה עיוורת. ככל שהמעגל קטן יותר – ובמיוחד אם הוא כולל שני אנשים בלבד – כך יכול האדם לשים עין על המתרחש, וכך יש יותר סיכוי שיתחיל לחשוב כמו איש מכירות. אולם כל עוד המתנה עוברת מחוץ לשדה הראיה, לא יוכלו אדם או זוג לשלוט בה. כשמתנה נעה במעגל, תנועתה היא מעבר לשליטתו של האגו האישי, וכך כל אחד מהנושאים אותה חייב להיות חלק מהקבוצה, וכל תרומה היא פעולה של אמונה חברתית.

– "מה שטוב מוחזר בחזרה", לואיס הייד

מכון נסיעה – מוסף לראש השנה, התשס"ח/2007 שמיטה: שנה בלי נותנים או מקבלים

הפירוש של נסיעה

השנה, מסמן ראש השנה את תחילתה לא רק של השנה החדשה, אלא גם של קיום מצוות "שמיטה", שנת השבתון, המתקיימת בכל שנה שביעית בארץ ישראל. המילה "שמיטה" נובעת מהשורש ש.מ.ט: להפיל, או לתת למשהו ליפול, לשחרר. במהלך שנת השמיטה, יהודים חיים בארץ ישראל מצווים: 1) לא לזרוע בשדותיהם או כרמיהם (ויקרא כה: ד-ה); 2) לשחרר את השליטה על שדותיהם, כך שכל אחד – שכנים, עניים, בעלי חיים, או הבעלים המקורי – יכול לבוא ולאכול כל יבול שהוא מוצא בשדות (שמות כג: יא, ויקרא כה: ו-ז), וכן 3) למחול על כל הלוואה או חוב (דברים כה: א-ג).

מה נוכל ללמוד מהלכות השמיטה, בין אם אנחנו חיים בישראל ובין אם לא, בין אם אנחנו עוסקים בחקלאות ובין אם לא? כיצד תוכל הבנתנו את השמיטה להעשיר את מחשבותינו ופעולותינו בשנה הקרובה?

מהות השמיטה היא גם רוחנית וגם חברתית. התורה מחוקקת מנוחת שבת לארץ ישראל, ומשיבה את האדמה לבעליה האמיתיים, לאלוקים. לפי התורה, אפילו כאשר עם ישראל שולט על ארץ ישראל, היא לא באמת שייכת לנו. אלוקים נתן את ארץ ישראל לעם ישראל רק כמתנה מותנית, שיכולה להישלל מאתנו. כל שבע שנים, מגיעה שנת השמיטה להזכיר לנו את היעדר בעלותנו המוחלטת על הארץ.

שנת השמיטה מבטלת בעלות פרטית, ועל כן יוצרת סדר חברתי חדש, אף אם זמני, שבו אנשים נקראים לשנות את האופן שבו הם רואים את עצמם. במהלך השמיטה, אנחנו מחויבים לשחרר, להכיר בכך שלא הכול בשליטתנו: לא אדמתנו, לא היבול שלנו, אפילו לא כספנו. כאשר אנחנו מוותרים על תחושת הבעלות, אנחנו גם מוותרים על הגדרותינו החברתיות, והקווים בין המעמדות מיטשטשים. כבר איננו מוגדרים כעשיר ועני, מעביד ועובד, נושא ובעל חוב, נותן ומקבל. השמיטה קוראת לנו לשחרר את עצמנו מהתחרות הטבועה בנו, מתוך מודעותנו לכך שיש כאלו שיש להם יותר מאשר לנו. אנחנו נהיים שווים זה לזה, הן באחריותנו לקהילה המורחבת, והן בזכותנו לקבל מאותה הקהילה.

השמיטה מאתגרת אותנו לראות את העולם ללא נותנים ומקבלים. במהותה, השמיטה אינה עוסקת בנתינה, אלא בהכרה שהעולם אינו שלנו לרכוש או לבעול, ומה שאנו מחשיבים כשלנו אינו באמת שלנו לתת. במושגים אוניברסליים, כל האדמה שייכת לכולם.

השמיטה היא רק זמנית – פסק זמן, כל שבע שנים, מהמושגים המקובלים של בעלות ומבנה חברתי. השמיטה משנה את האופן שבו אנחנו רואים בעלות בשש השנים האחרות, אולם היא אינה מבטלת בעלות לחלוטין. אופיה הזמני של השמיטה משקף הן עד כמה קשה לוותר על השליטה על רכושנו, והן את ההיבטים החיוביים של הבעלות.

ראש השנה מוגדר אף הוא על-ידי התורה כ"שבת". במהלך השמיטה, לאדמה יש שבת של מנוחה חקלאית, ואנו פורשים מלעבוד אותה. בראש השנה, אנחנו חוגגים שבת שבה אנחנו פורשים מעבודה ויוצרים התכנסות מקודשת הסובבת סביב "תרועה" – תקיעת השופר. ר' יעקב יצחק מלובלין מקשר את המילה "תרועה" למילה "רעות", חברות עמוקה, ומזמין אותנו לראות את ראש השנה כזמן של חידוש העומק בידדות ובאהבה.

בדיוק כפי שראש השנה מזמין הכרה במלוכה האלוקית, מודעות לשליטה הגדולה מזו שלנו, השמיטה אף היא מציעה חוויה של להיות בדממה וחוסר-פעולה, ולשחרר. שתיהן קוראות לנו לראות את מקומנו בתוך מערך גדול יותר, לחוות את עצמנו מתוך שייכות עמוקה וקשרים אכפתיים עם אחרים, במקום להיות בתחרות עמם. כאשר נחגוג את הימים הנוראים השנה, יהי רצון שיהיו לנו הכוח והאומץ להכין את עצמנו לקראת שנה שבה נתמקד פחות ברכושנו, שבה נוכל להשתחרר מההשוואות המוכרות שלנו עם אחרים, ונוכל לשתף אחרים במה שיש לנו, ובמי שאנחנו, באופן יותר חופשי ומשחרר.

הצעות לשאלות לדיון לקראת החגים

התחברות אישית לשמיטה: האם יש היבט בחיים שלך שחשוב לך לשחרר אותו ולקחת ממנו פסק זמן כל כמה שנים? כיצד יוכל פסק זמן לסייע לך וכיצד יוכל לסייע לאחרים?

נטילת שבתון: מקורו של מושג שנת השבתון הוא בשנת השמיטה. לו היית לוקח/ת שנת שבתון, כיצד היית משתמש/ת בה? האם היית מתמקד/ת יותר בצמיחה אישית או בנתינה לאחרים?

ויתור על חובות: שנת השמיטה כוללת ציווי למחול על חובות. האם פעם מחלת על חובה, כספית או אחרת? כיצד זה שינה את האופן שבו התייחסת לאדם שהיה חייב לך? כיצד זה שינה את האופן שבו ראית את עצמך? האם יש לך כיום חובות שהיית רוצה שיימחלו – על ידך או על ידי אחרים?